

ELS DELMES DE LA VILA D'INCA (1409-1417)

MARIA DEL CAMÍ DOLS MARTORELL

En el present treball s'ha fet una exposició de quins eren els delmes que es feien efectius al poble d'Inca entre el 1409 i 1417 a l'Església de Mallorca, concretament al capítol de la Seu, i al mateix temps fer una comparació del comportament econòmic de les diverses poblacions que s'emmarquen dins la zona geogràfica coneguda com la comarca del Raiguer¹ respecte a Inca.

Podem presentar el *delme*² com la desena part de la collita o d'altres productes de la terra que es pagava com a tribut a l'Església o al rei i d'altres senyors feudals. Així, en un primer moment era recaptat íntegrament pel rei, ja que ell era el propietari dels delmes. Després de la conquesta de Mallorca el rei i els seus porcioners en retingueren la seva totalitat i n'atorgaren un 25% per poder mantenir les esglésies parroquials.

A partir de 1238, l'Església de Mallorca, a través de Ramon de Torrelles, el primer bisbe, començà a promoure la reclamació de la recaptació dels delmes. D'aquesta manera, el rei va cedir a l'Església la tercera part dels delmes de blat, vi i oli, i la meitat de la resta de productes. Però la institució religiosa no es va conformar amb les cessions reials i continuà amb la seva comesa reivindicant la percepció de l'impost.

Finalment, al 1315, s'arribà al pacte del pariatge entre el rei, Sanxo I i el bisbe Guillem de Vilanova, pel qual ambdues institucions es repartien a parts iguals la percepció dels dits impostos, excepte els que estaven reservats a barons o cavallers i la quarta part, que pertanyia a la parròquia.

1 Comarca mallorquina situada en el centre-nord de Mallorca que s'estén paral·lelament a la serra de Tramuntana des de Marratxí fins a Campanet. Limita amb les comarques de Tramuntana, Pla i Palma. El Raiguer està formada per tretze municipis: Alaró, Alcúdia, Binissalem, Búger, Campanet, Consell, Inca, Lloseta, Mancor de la Vall, Marratxí, sa Pobla, Santa Maria del Camí i Selva.

2 ALCOVER-MOLL. *Diccionari català-valencià-balear*, vol 4. Palma: Impremta Mn. Alcover, 1932, pàg. 108-109.

Els productes gravats amb el delme eren, normalment, l'hortalissa, el blat, bestiar, l'oli i la vinya. Es feia efectiu en espècies o amb diners.

Una vegada feta una breu explicació del que entenem per delme i de quins són els seus orígens, podem passar a fer un repàs al context històric en el qual s'enquadra el treball. Es tracten dos períodes ben diferenciats; el primer és el que coneixem com l'Interregne (1410-1412) i l'altre, el regnat de Ferran I de la casa de Trastàmara, conegut també amb el sobrenom de Ferran d'Antequera (1412-1416).

Al 1410, el rei Martí I l'Humà morí sense descendència legítima després de la mort del seu primogènit, Martí el Jove. Així doncs, el rei no havia designat successor, per la qual cosa s'obria, així, un plet successori que acabaria amb l'entronització de la dinastia dels Trastàmara a la Corona d'Aragó.³

Es plantejava qui s'havia de quedar amb el tron catalanoaragonès. Començarà l'anomenat compromís de Casp, que no era més que una reunió dels principals representants de cada un dels regnes que conformaven la Corona d'Aragó per elegir un nou monarca. A Casp les sessions duraren quatre mesos, on va intervenir com a figura rellevant sant Vicenç Ferrer (valencià). Resultà elegit, finalment, Ferran d'Antequera, el qual passà a anomenar-se Ferran I (de la casa de Trastàmara). A partir d'aleshores la influència castellana sobre la Corona d'Aragó serà molt forta.

Contextualitzats, podem passar a veure l'evolució dels delmes de la vila d'Inca. Recordarem, en aquest sentit, que el delme era la desena part de la collita i que es pagava com a impost. Aquesta tributació s'aplicava als conreus de la triada mediterrània, juntament amb el bestiar i el censal.

Hi havia tot un sistema perfectament estructurat per poder vendre i recaptar aquests impostos. El desenvolupament es feia de la següent manera: en primer lloc, el capítol de la Seu feia el recompte de tots els productes que s'havien obtingut al llarg de l'any. Així, els canonges encomanaven als portadors de lletres que anassin a totes les parròquies de la Part Forana per avisar que qualsevol que volgués comprar delmes anàs a la venda, en la població i en la data determinada.

Els delmes de l'hortalissa i del bestiar es venien a Ciutat, concretament a la plaça del Pa, i el del bestiar es venia dia 12 de gener. La venda del delme dels blats es duia a terme en el municipi de Sineu cada primer diumenge de maig. El de l'oli a Bunyola, el 21 de setembre, diada de Sant Mateu. El delme del vi es venia a Inca, capital del Raiguer, en la festivitat de Sant Bartomeu, el 24 d'agost. I en darrer lloc, tenim el censal, el qual es feia efectiu el dia de Nadal o el dia de Pasqua, i es podia recaptar en espècies, com és el cas, per exemple, de Robines; o en diners, com pugui ser el censal d'Alaró, que eren 3 quarteres de blat.

Els delmes eren venuts en subhasta pública a la plaça del municipi en qüestió. Els seus *levadors*⁴ havien de signar una lletra per deixar constància que hi havia hagut la transacció i que havia adquirit el títol.

La recaptació obtinguda se separava, segons apareix en els documents, en part comuna, és a dir, entre el rei, el bisbe i el capítol, i l'altra part, únicament per al capítol.

3 CASASNOVAS, M. À. *Història de les Illes Balears*. Palma: Ed. Moll, 1998.

4 Compradors.

Per la vila d'Inca, el delme més important és el **delme del vi**. En aquest apartat s'ha de tenir en compte que Inca, com a centre cabdal del Raiguer, era on es feia la venda d'aquest delme, el dia de Sant Bartomeu.

Així, no és que el cultiu fonamental d'aquesta zona fos la vinya, sinó que és a la zona d'Inca on conflüen les importants vies de comunicació que connectaven el Pla amb la muntanya, per aquest motiu es considera el Raiguer com a zona de pas, zona d'intercanvi. Era, doncs, el lloc perfecte per fer les compres de delmes i és així, n'és el centre canalitzador. En aquest sentit, també és important quant al delme la figura de Robines, ja que juntament amb Inca són les dues poblacions on el delme eclesiàstic del vi es veu en augment, i cal tenir present que, actualment, és la zona vitícola de Mallorca per excel·lència.

Per tant, observam com al 1409 s'ingressen per la part d'Inca 360 lliures per la part comuna⁵ i pel capítol, la meitat; és a dir, 180 lliures. S'ha de tenir en compte que a aquest delme se sumaven les collites de Selva, Campanet i sa Pobla. Per això, tal vegada també les quantitats siguin importants respecte als altres pobles del Raiguer.

Al 1410, es recullen 416 lliures comunes i per la part del capítol, 208 lliures. Al 1411 reben les arques capitulars 280 lliures; al 1412, 263 lliures; al 1414, 809 lliures 12 sous i 6 diners; l'any següent, 250 lliures; al 1416, 255 lliures. I en el 1417 es recapten 190 lliures 19 sous i 11 diners.

El segon delme en importància per Inca és el **delme del blat**, aquest es venia a Sineu el primer diumenge de maig, de forma anual. Val a dir que als blats d'Inca s'havien de sumar també els que aportaven Selva, Campanet i Huialfàs (sa Pobla). Allò recaptat per part d'aquest delme és considerable perquè les oscil·lacions de la balança de pagaments van de 360 lliures fins a cotes més baixes de 215 lliures. A vegades ens apareixen en la documentació les quarteres recollides i no els diners; així per exemple al 1417⁶ l'anyada fou de 258 quarteres.

En tercer lloc se'ns presenta el **delme de l'oli**. Se li n'ha de fer menció, ja que aporta una part important d'efectius a les arques capitulars. Igual que els delmes anteriors, s'hi han de sumar les aportacions de Selva, Campanet i sa Pobla. Observam, doncs, la següent activitat en els anys esmentats:

1410, es recapten 45 lliures per la part comuna i pel capítol, 23 lliures.

1411, es recullen 23 lliures per la mesa capitular.

1412, s'aporten 17 lliures i 10 sous.

1414, arriben a punts més alts, 83 lliures.

1415, es recapten 40 lliures.

1416, 45 lliures pel capítol.

1717, el recompte es fa en espècies, es recullen 245 quarteres d'oli.

Seguint amb el tema que ens ocupa, tenim el **delme del bestiar**. En aquest apartat apareix un comportament especial, i és que entre el 1409 i 1412 es ven el delme del bestiar d'Inca juntament amb el d'Escorca, i se separen Campanet, sa Pobla i Selva. Més endavant les sumes

⁵ La part comuna, la conformaven el rei, el bisbe i el capítol.

⁶ ACM 2743, foli 6.

són globals, l'aportació és Ciutat amb la resta del municipis de Mallorca, per tant no en podem destriar el comportament d'Inca en aquest sentit.

A tall d'exemple, al 1411, es recapten per la part del capítol 18 lliures i 10 sous. En el 1412, 15 lliures. En quart lloc, el **delme de l'hortalissa**, aquest es ven juntament amb l'aportació de Selva, Campanet i sa Pobra. És relativament important. Els preus oscil·len de 14 a 9 lliures, i es mantenen sempre dins aquests, lliura amunt lliura avall.

Com a darrer punt tenim el *censal*, el qual es podia pagar en espècies o en diners. Es paga únicament al capítol. Sempre és la mateixa quantitat a pagar, en el cas d'Inca són cada any 6 lliures, 16 sous i 3 diners. En aquest sentit Inca es presenta tota sola. Respecte a la resta de pobles que formen part de la comarca del Raiguer, Inca és un dels municipis que paga el preu més alt d'aquest tribut. Per exemple Alaró dóna 3 quarteres de blat, Santa Maria del Camí en paga 5 lliures o Campanet i sa Pobra, 1 lliura 10 sous i 6 diners.

Feta aquesta breu anàlisi del comportament dels delmes de la vila d'Inca entre 1409 i 1417, podem observar com aquests impostos són una part molt important de les finances eclesiàstiques. Són uns ingressos fixos anuals.

En el cas d'Inca, el delme més important és el delme del vi, el qual juntament amb Robines representa gairebé el 60% de l'aportació del delme del vi de l'illa de Mallorca, seguit pel delme del blat, el de l'oli, el del bestiar, el de l'hortalissa i, en darrer terme, el censal.

BIBLIOGRAFIA

- CATEURA, P (ed.). *Comprar, vendre i pagar al rei. Els impostos indirectes al Regne de Mallorca*, s. XIV-XV, Col. "El Tall del temps maior", núm. 13. Palma: Ed. El Tall, 2006.
- CAPÓ VILLALONGA, J. *Historia de Lloseta*, volum I. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura, 1985.
- MAYOL LLOMPART, A. "El vi en el sistema tributari de Mallorca (segles XIV-XV)", *Mayurqa*, 26. Palma: Ed. UIB, pàg. 161-179, 2000.
- MIRALLES TRIAY, G. *Historia de la Villa de Campanet*, volum I. Palma: Ajuntament de Campanet-CIM, 2a edició, 1998.
- PIERAS SALOM, G. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca-CIM, 1986.
- ROSSELLÓ, R.; i ALBERTÍ, J. *Historia de Selva*. Palma: El Tall, 2003.
- SANTAMARIA, A. *Historia de una marginación. La participación del Reino de Mallorca en el Interregno de la Corona de Aragón*. Palma: IEB-Govern de les Illes Balears, 2003.
- VENTANYOL SUAUA, P. *Historia de Alcudia*, volum I: Palma: Ajuntament d'Alcúdia, edició facsímil, 1982.

ARXIU CAPITULAR

MESA CAPITULAR

(1409) 2736

(1410) 2737

(1411) 2738

(1412) 2739

(1414) 2740

(1415) 2741

(1416) 2742

(1417) 2743